

ETNOGRAFSKI DOPRINOS DR. DANICE PINTEROVIĆ MUZEJU SLAVONIJE U OSIJEKU

Ana Wild

Muzej Slavonije
Trg Sv. Trojstva 6
HR-31000 Osijek
ana.wild@mso.hr

Stručni rad

UDK: 39:069.01Pinterović, D.

Ključne riječi:

Danica Pinterović
etnografska terenska istraživanja
prikupljanje etnografske građe
začetak Etnografskog odjela

Tema rada je etnografski angažman dr. Danice Pinterović i rezultati tog relativno kratkotrajnog, no vrlo značajnog, doprinosa tijekom njenih prvih godina rada u Muzeju Slavonije. Sakupljeni etnografski dokumenti i građa bili su baza za osnivanje Etnografskog odjela te i danas služe kao izvori istraživanja sada već nepostojeće građe.

Kada 1943. u Muzej Slavonije dolazi dr. Danica Pinterović, pridružuje se malom broju stručnih zaposlenika. Među njima nema etnologa ni etnografskog odjela, a etnografski materijal od osnutka Muzeja 1877. stiže rijetko i bez određenog reda. Muzej je usmjeren pretežno na arheologiju pa i nema većeg interesa za skupljanje takve građe, a kamoli etnografskog istraživanja ili promišljenog prikupljanja. Ipak, kustos Vjekoslav Celestin (1862. – 1936.) piše 1929. kako nastoji prikupljati nošnje iz okolice Osijeka koje propadaju jer ih narod više ne nosi te žali što se ranije nije otkupilo zbirku vezova Srećka Laya, vrlo zapaženu na svjetskoj izložbi u Parizu, koja bi bila temelj za etnografsku zbirku.¹ Pojedinačno stižu donacije: lutkice u narodnim nošnjama iz Prvoga svjetskog rata; šamije vezene zlatom; predmeti iz dinarskih krajeva; drveni licitarski kalupi itd., no ne u takvoj mjeri da bi se ozbiljno razmišljalo o zbirci.

Sl.1. Primjer „presvlačenja“ baranjskih Šokica. Jela Babić, dj. Balačinac, u Gajiću oko 1949. godine, Zbirka etnografskih obiteljskih fotografija i dokumentacije Muzeja Slavonije

Do Drugoga svjetskog rata etnologija u Hrvatskoj dobro je razvijena. U Splitu i Zagrebu djeluju Etnografski muzeji (Split od 1910., Zagreb od 1919.), a u istočnoj Hrvatskoj se u većim gradovima osnivaju muzeji u koje pristiže i etnografska građa, no etnografski odjeli nastaju tek nakon rata. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1927. počinje se obrazovati i etnografski kadar pod prof. Milovanom Gavazijem i kasnije prof. Branimirom Bratanićem. Prikupljanje etnografskih predmeta u građanskim obiteljima popularno je od 19. stoljeća i najčešće je vezano uz tekstil, u istočnoj Hrvatskoj poznata je bila zbirka tekstila Milka Cepelića i spomenuta zbirka vezova Srećka Laya. Devetnaesto stoljeće vrijeme je i prvih značajnijih zapisa (Mijat Stojanović, Luka Ilić Oriovčanin, Josip Lovretić, Franjo Kuhač). No, iako se

interes za tradicijsku kulturu i posebno proizvode te kulture povećava, 19. i 20. stoljeće vrijeme je kad ona doživljava veliku promjenu, kraj je to mnogim njezinim vrijednostima i praksama. Raspadaju se velike obiteljske zadruge, a s njima se mijenjaju i funkcije i odnosi članova obitelji. Selo se mijenja jer mora, jer velike europske društvene, političke i ekonomske promjene donose nove zahtjeve i prilagodbe. Jedan od najvidljivijih pokazatelja takve prilagodbe je i završno odbacivanje tradicijskog odijevanja čak i u najtvrdokornijim i najzabačenijim sredinama.

Takvu situaciju vidi i dr. Danica Pinterović i ubrzo nakon završetka rata odaziva se apelu Ministarstva kulture i prosvjete koji, među ostalim, poziva na očuvanje i skupljanje etnografskog blaga:

I odmah su se iz Zagreba, iz tadašnjeg Ministarstva za prosvjetu i kulturu čule parole: (...) spasavajte i sakupljajte hitno i najhitnije etnografski materijal, jer je on usred industrijalizacije sela najugroženiji. I koliko su to tadašnje slabe stručne sile muzeja dopuštale, odmah se pristupilo sakupljanju predmeta seljačke kulture, najprije u Baranji, koja dotada u stručnoj literaturi nije bila pominjana.

Taj je rad bio nov za tadašnji muzej, jer je ono malo vrlo oskudnog materijala, što ga je muzej iz ranijih vremena posjedovao, bilo sakupljeno slučajno i bez ikakvog naučnog kriterija.²

Od god. 1945. nadalje svi su naši muzeji stupili u nove faze i oblike rada, i što se sistematskog sakupljanja građe tiče, i metodičkog izlaganja i naučnog obrađivanja te građe, a u skladu sa socijalističkim principima koji muzejima pridavaju izuzetno veliku prosvjetnu i naučnu važnost.

I za osječki muzej tada je nastalo novo doba rada, specijalnih zadataka i određenih funkcija. Odmah se pristupilo spasavanju materijala muzejske vrijednosti (...)³

Kako je u Slavoniji promjena iz tradicijskog u gradsko već uzela maha, orijentira se na Baranju u kojoj zbog specifičnog geografskog položaja i udaljenih sela takav trend kasni. Također, odlučuje se na istraživanje samo hrvatskih sela u kojima žene i dalje nose specifičnu i vrlo bogatu tradicijsku odjeću, gdje je očuvano bogatstvo tradicijskog pokućstva i predmeta, gdje je seoska arhitektura još dobro sačuvana zajedno s nekim praksama koje su drugdje već napuštene (zadruge, otvoreno ognjište). Istovremeno, ne nailazi na literaturu na tu temu. Mađari, Srbi i drugi starosjedioci ranije su izgubili tradicijske oznake pa ih u svojem istraživanju izostavlja.

(...) Baranjanke su poslije Drugog svjetskog rata živjele pod pritiskom vladajućeg javnog mnijenja da su zaostale što oblače narodnu nošnju, a tražilo se da svi budu „napredni“ (...)

One su ponekad u Osijeku doživljavale pravo izrugivanje – na ulici su im znali dovikivati da su rogate. A to zato što su na glavi imale (...) kapice s prepoznatljivim uglovima (...)

¹ Lechner, 1954., str. 168.

² Pinterović, 1965., str. 106.

³ Ibidem, str. 105.

Bilo im je teško, mnogu sam im suzu otrla kao osječka muzealka (...)

Mlađe su shvatile da se brzo moraju „okrenuti“, „presvući“ i u odjeći postati slične građankama. Misleći na to govorile su mi starice imenujući osobu: „onda više nije Šokica“ (...)

*Baranjke su i dalje uporno dolazile u Osijek jer im je trebao novac za preodijevanje. Prodavale su svoju nošnju i nakit svima koji su za to imali neki interes (...)*⁴

Sl. 2. Terenska fotografija dr. Danice Pinterović s rukopisnom lokacijom i datacijom, Zbirka etnografskih arhivskih i terenskih fotografija Muzeja Slavonije

Od 1947. do 1949. dr. Danica Pinterović obilazi baranjske Hrvate. Radi se o dvije skupine sela podravskih i podunavskih Šokaca koji se, kako sama kaže, razlikuju po nošnji i običajima.⁵ Podunavskoj pripadaju Duboševica, Topolje, Podolje, Gajić (Sl. 1) i Draž, dok podravskoj pripadaju Branjin Vrh, Šumarina, Luč, Baranjsko Petrovo Selo i Torjanci (Sl. 2). Na teren uvijek odlazi s kolegicom Adelom Stošić (Sl. 3), a povremeno se priključuju i drugi zaposlenici, kao Hilda Hečej i Josip Leović, iza kojeg su ostali crteži baranjskog šokačkog interijera, kroj baranjske rubine i baranjska nošnja. Svjesna izuzetnog šokačkog glazbenog naslijeđa, na teren poziva i profesora glazbe Stjepana Stepanova koji bilježi napjeve i stare pjesme od najstarijih seljana.⁶ Terenski odlasci bili su organizirani i ciljani, namjera je bila istražiti i običaji obje skupine sela, bilježiti godišnje i životne običaje, svakodnevicu, razviti mrežu suradnika te otkupljivati značajne etnografske predmete za buduću etnografsku zbirku i postav. Istovremeno radi i svoje dnevne muzejske poslove, obilazi i arheološke terene i kulturno povijesne spomenike. Dr. Danica Pinterović još 1950. obilazi nekoliko sela u Slavoniji (Bizovac, Habjanovci), kada zbog preuzimanja funkcije ravnateljice Muzeja i drugih poslova prestaje njezin etnografski terenski rad.

⁴ Lechner, 1992., str. 209.

⁵ Pinterović, 1954., str. 77.

⁶ Rezultate svojih istraživanja, kao dodatak radu dr. Pinterović o Baranji, izdao je Stjepan Stepanov u „Muzički folklor Baranje“, Osječki zbornik VI, Osijek, 1958., u kojem je opisao kako je počeo obilaziti baranjska sela s muzejskom ekipom.

Sve prikupljene informacije bilježi u *Dnevnik rada* (1947. – 1950.) u koji povremeno upisuje i Adela Stošić i drugi. Kako je izgledao terenski posao 1947. slikovito donosi zapis od 12. listopada:

U nedelju 12. 10. oputile su se drugarice Pinterović i Stošić u Luč i Šumarinu u Baranji. Polazak iz Osijeka je bio u 4 h, dolazak u Bijeli Manastir u 5 30 h.

Išle su pješke u Šumarinu.

Tamo u staroj kući Marte Ćosić našle stari sanduk (kobilan), rezbaren geometrijskim šarama i ponudile starici otkup. No budući da je ona zatražila 2000 din taj kobilan neće moći biti otkupljen.

U Luču su u kući br. 103., kod Miše Benića izabrale ormar sa staklom, koji je on voljan prodati za daske za 2 mrtvačka sanduka.⁷

Najčešće se putovalo vlakom i pješice, ponekad i automobilom. Predmeti su se dopremali do muzeja vlakom i automobilom, uz pomoć seljaka. Svakom terenskom radu prethodilo je putovanje zbog dogovora, dok su se razdaljine između sela savladavale pješice, do 15 kilometara dnevno. Tijekom terena spavalo se i jelo kod seoskih učiteljica ili seljana. Radilo se intenzivno cijeli dan, istraživalo i bilježilo opsežno sve aspekte seoske kulture i života, što je zahtijevalo dugotrajne fizičke napore i odličnu organizaciju. Detaljno opisivanje ženskih nošnji preuzela je Adela Stošić, dok se dr. Danica Pinterović bavila svim ostalim temama:

- podrijetlom Šokaca, njihovim izgledom i govorom
- lokalnim nazivljem, rodbinskim nazivljem
- opisom sela i arhitekture građevina, unutrašnjim rasporedom prostorija i pokućstva (uz bilježenje specifičnog ukrašavanja), svakodnevnim i svečanim odijevanjem, obućom i oglavljima (opisi izgleda i funkcija)
- bilježenjem životnih i godišnjih običaja (npr. svadbeni običaji u Branjinom Vrh, običaj pudarenja iz Šumarine (Sl. 4), običaj kod sahranjivanja u Luču

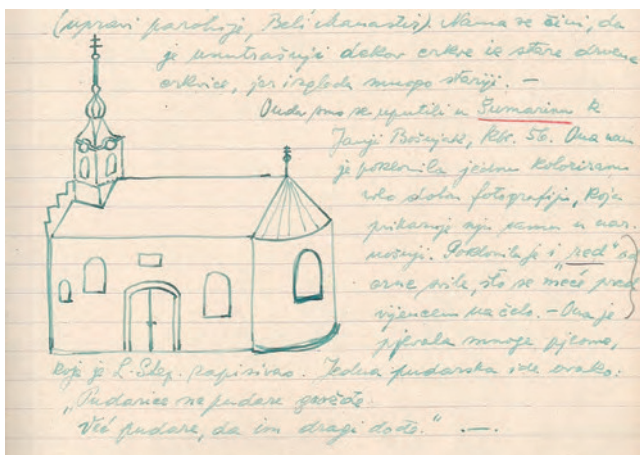
Usto, bilježila je i tekstove napjeva i pjesama (Sl. 5).

Sl. 3. Adela Stošić i dr. Danica Pinterović ispred Muzeja Slavonije 1947. godine, Zbirka fotografija Muzeja Slavonije

⁷ *Dnevnik I.*, zapis od 12. 10. 1947.

Iz Draža smo otišli do obližnjeg sela Gajića (mađ. Marok). Tamo nas je primio seljak Jerko Zlatarić. Kod njega u kući smo i prenoćili i od njih dobili dosta informacija. Gajić ima oko 3000 duša. Ima i malih seljačkih zadruga s po 9 ili 10 članova najviše. Najveći posjedi su u Gajiću imadu 20 jutara i pretežna većina oko 8 jutara. Obrtnika je nekad bilo u selu po tri (kovač, kolar, tesar) a to su bili Mađari. Presličar je bio Hrvat, a taj je pravio preslice. Nekad u doba Austrije bilo je više obrtnika a tada su tesari bili obično Nijemci. Najraširenija prezimena u Gajiću jesu: Zlatarić, Golubov, Martinov, Šovakov, Balatinac, Matić, Nikolić. Gajićanci su starina iz Dalmacije po njihovom kazivanju. Draž, Duboševica, Topolje i Podolje nose se jednako i žene se međusobno. Preko u Mađarskoj, vele, nema Šokaca od ove grupe.⁸

Sl. 4. Zapis dr. Danice Pinterović od 13. 6. 1949. o posjetu Janji Bošnjak u Šumarini s pjesmom pudarica, Dnevnik rada Danice Pinterović II. (1. 1. 1949. – 13. 6. 1950.), Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije

Uz opise, povremeno crta seoske građevine ili važnije predmete (npr. peć blatnjaru (Sl. 6), naslone stolica, motive s tekstila itd.). Popisuje sve predmete za otkup uz napomenu starosti i eventualno izrade, bilježi kontakt i adresu vlasnika, a uz ponuđenu cijenu navodi što će biti otkupljeno (Sl. 7).

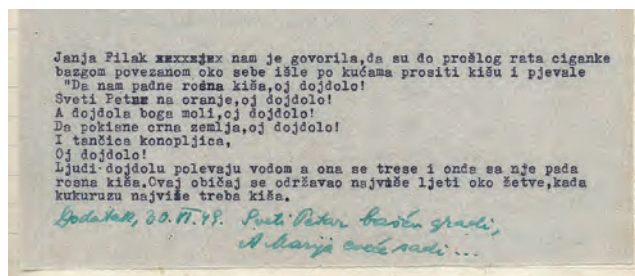
Na teren se odlazi često, no dr. Danica Pinterović i Adela Stošić prate stanje i na osječkoj tržnici, tada na Zrinjevcu, gdje seljakinje uz prehrambene proizvode prodaju i vlastiti tekstil i rukotvorine. Prvo važnije tekstilne predmete otkupljuju na tržnici, a ubrzo žene i same počinju dolaziti u Muzej i nuditi tekstil na prodaju.

Želja za stvaranjem kvalitetne etnografske zbirke i postava vidljiva je gotovo iz svih dnevnicih zapisa, no da se kupuje ciljano i sa željom da se materijal može iskoristiti za prezentaciju, najbolje prikazuje poruka samoj sebi ispisana u zagradi na rubu teksta: Kad postavljamo baranjsku sobu ne zaboraviti zrcalo među prozorima, tanjure po zidovima, jednu sliku na staklu eventualno i krunicu na zid objesiti. Isto tako kraj peći (šporeta) soljenku i limene kašike.⁹ Upra-

⁸ Dnevnik II., zapis od 28. 1. 1949.

⁹ Ibidem.

vo za ovu sobu koju je otkupila u Šumarini i Luču navela je da je namjenski dobila 8.000,00 dinara.

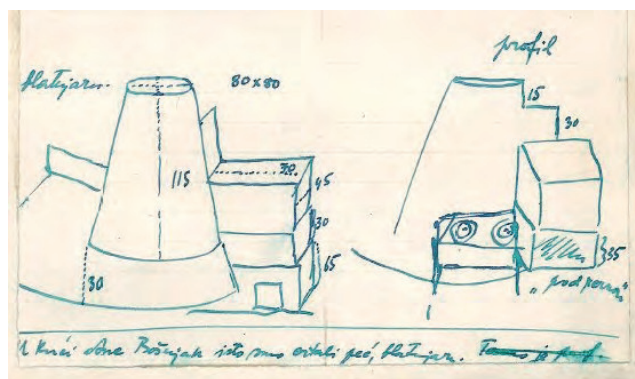

Sl. 5. Zapis dr. Danice Pinterović od 16. 6. 1949. o Romkinjama koje dozivaju kišu, Dnevnik rada Danice Pinterović II. (1. 1. 1949. – 13. 6. 1950.), Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije

U Zagreb putuje zbog savjeta oko postavljanja etnografske građe (kod Marijane Gušić u Etnografski muzej) i zbog nabavke lutke za izlaganje (Hilda Hečej). Putuje i u druge gradove (Vinkovci, Subotica) radi upoznavanja njihovih etnografskih predmeta, zbirki ili postava.

Tijekom inventarizacije etnografskih predmeta susreće se sa sličnim problemima s kojima se etnolozi susreću i danas i zaključuje da je rad posebno s kompletima nošnji vrlo zahtjevan.

Napori ove male muzejske zajednice pod vodstvom dr. Danice Pinterović imaju rezultata u još jednom: potaknut skupljanjem etnografskog materijala, Vladoje Ivakić, učitelj i pasionirani tikvičar, odlučuje darovati svoju jedinstvenu sobu izrađenu tikvičarskom tehnikom Muzeju kao temelj za osnivanje Etnografskog odjela.

Sl. 6. Peći blatnjare – crteži dr. Danice Pinterović, Dnevnik rada Danice Pinterović I. (1. 1. 1947. – 31. 12. 1948.), Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije

Nakon prestanka aktivnog bavljenja etnološkim istraživanjem i prikupljanjem, dr. Danica Pinterović i dalje na terenskim obilascima povremeno bilježi najosnovnije: skicu seoskih kuća s ogradama, dijelove nošnje i sl. Godine 1966. pridružuje se grupi muzealaca u istraživanju i običaja ljelja u Gorjanima, zbog čega se običaj obnavlja i preživljava do danas, a od 2009. je na UNESCO-ovu Popisu svjetske nematerijalne baštine.

Sva svoja istraživanja Šokaca u Baranji dr. Danica Pinterović je sažela u radu „Etnografske karakteristike hrvat-

skih sela u Baranji“, izdanog u *Osječkom zborniku* 1954. Taj rad predstavlja prvi sustavni prikaz baranjskih Hrvata u etnografskoj literaturi i danas je temeljno polazište svakog istraživanja Baranje.

Detaljniji podaci o svakom pojedinom terenskom putovanju mogu se naći u digitaliziranim, ali neobjavljenim rukopisnim zapisima u *Dnevnici rada*¹⁰ od 1947. do 1949., koji se čuvaju u Muzeju Slavonije. Njezin rad vidljiv je i iz drugih dokumenata koji se čuvaju u Muzeju Slavonije (Sl. 8), mnogih pisama Zdenke Lechner, pisama Vladoja Ivakića, poziva na skupštine Etnološkog društva Jugoslavije, ogranka za Narodnu Republiku Hrvatsku, čija je bila članica, a tu je i poziv za sudjelovanje u Etnološkom atlasu Jugoslavije koji je u Zagrebu 1961. pokrenuo prof. Bratanić.¹¹

Sl. 7. Predmeti koje je za Muzej Slavonije otkupila dr. Danica Pinterović tijekom terenskih istraživanja, Zbirka tradicijskog graditeljstva i stanovanja (ormar); Zbirka narodnih nošnji Baranje (čarapke) i Zbirka tradicijskih oglavlja, marama i nakita (oglavlje) Muzeja Slavonije

Dr. Danica Pinterović 1949. postaje ravnateljica Muzeja Slavonije, a 1951. na mjesto prve etnologinje dolazi Zdenka Lechner.¹² Već sljedeće godine osnivaju Etnografski odjel koji zahvaljujući njihovom vrijednom radu djeluje i danas.

Sl. 8. Dr. Danica Pinterović (druga s lijeva) na zasjedanju Etnološkog kongresa u Osijeku (Dom kulture, 22. X. 1958.), Zbirka fotografija Muzeja Slavonije

LITERATURA

MALBAŠA, M., 1977., Stručno osoblje zaposleno u Muzeju od osnutka do danas, *Osječki zbornik* XVI, Osijek, 351–361.

LECHNER, Z., 1954., Bilješke o etnografskom radu u Osijeku, *Osječki zbornik* IV, Osijek, 168–169.

LECHNER, Z., 1992., Etnološki zapisi iz Baranje, *Studia Ethnologica* Vol. 4, Zagreb, 209–217.

PINTEROVIĆ, D., 1954., Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji, *Osječki zbornik* IV, Osijek, 89–92.

PINTEROVIĆ, D., 1965., Etnografski odjel Muzeja Slavonije u Osijeku, *Vijesti konzervatora i muzealaca Hrvatske* Br. IV, Osijek, 105–109.

VIKIĆ, B., 1978./1979., Nagrada za životno djelo Danici Pinterović, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 4 – 5, Zagreb, 8–9.

DOKUMENTARNI IZVORI

DNEVNIK I., Dnevnik rada Danice Pinterović I. (1. 1. 1947. – 31. 12. 1948.), Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije.

DNEVNIK II., Dnevnik rada Danice Pinterović II. (1. 1. 1949. – 13. 6. 1950.), Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije.

DOKUMENTARNA ZBIRKA, Dokumentarna zbirka Muzeja Slavonije.

¹⁰ *Dnevnik I.; Dnevnik II.*

¹¹ *Dokumentarna zbirka.*

¹² Vikić, 1978./1979., str. 8.; Malbaša, 1977., str. 356.

ETHNOGRAPHIC CONTRIBUTION OF DR. DANICA PINTEROVIĆ TO THE MUSEUM OF SLAVONIA IN OSIJEK

S U M M A R Y

Dr. Danica Pinterović, a prominent historian and archaeologist of the Museum of Slavonia, dedicated the beginning of her work as a curator to ethnology. In the period when there were no ethnologists and no interest for ethnology in the Museum, when rural areas started abandoning the last traces of traditional life and way of dressing, she initiated a three-year field research of the culture and customs of Croats in Baranya, along with collecting ethnographic materials about them. Except for Baranya, she acquired materials from other areas and formed a small, but significant ethnographic collection. The collection was the basis for the foundation of Ethnography Department by the first employed ethnologist Zdenka Lechner in 1952.

Her ethnologic work was well prepared and organized, documented in work diaries, followed by drawings and photography from the field. She almost always visited the field in the company of her work colleague Adela Stošić and she

helped other colleagues (Josip Leović, Jovan Gojković, Hilda Hečej, and others) become established, together with the external associate and professor of music Stjepan Stepanov, in the field of musicological research and keeping records of the materials. In the field, she built a network of ethnographic storytellers and associates, from whom she learned about some of the last examples of traditional practices of open hearth. As a result of her research, she published the first systematic and scientific text about the history and traditional life of Croats in Baranya “Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji” (“Ethnographic Characteristics of Croatian Villages in Baranya”) published in *Osječki zbornik (Osijek Journal)* in 1954. Even though she almost completely abandoned ethnology in 1949 when she became the Museum director, she remained a recognized member of the Croatian branch of Yugoslav Ethnological Society, today known as the Croatian Ethnological Society.